

Povodom 70-te godišnjice oktobarske revolucije

Dr STIPE ŠUVAR

Oktobarska revolucija-inspiracija za nova promišljanja i pregnuća u ostvarivanju osnovnih socijalističkih ideala

*(Referat na svečanoj akademiji u Beogradu,
30. oktobra 1987. Naslov i međunaslovi su redakcijski)*

Oktobarska revolucija je bila plod socijalističkih stremljenja, postojanja i djelovanja pokreta radničke klase u Evropi i u svijetu, a koji su — ta stremljenja i taj pokret — rođeni u 19. stoljeću, u okrilju kapitalističkog načina proizvodnje, da bi se, u duhu Internacionalne, usmjerili na rušenje društva podijeljenog na klase i na stvaranje besklasne ljudske zajednice.

Socijalistička revolucija u Jugoslaviji spada u one revolucije koje su u našem vremenu pobijedile na tragu ruskog Oktobra, dajući vlastiti veliki i dalekosežan doprinos širenju i dostignućima socijalizma u svijetu. Naša je revolucija na najbolji način posvjedočila da svako revolucionarno gibanje i činjenje, svako zgušnjavanje stvarnih društvenih preobražaja aktualizira Lenjinove misli o povezanosti teorije i prakse i o tome da nema jednoobraznih metoda revolucionarne borbe i jednom zauvijek zadatih rješenja u borbi za socijalizam i u samoj socijalističkoj praksi.

Otvorena idejna i politička borba za stvaranje i funkcioniranje javnog mišljenja, koje će biti doista socijalističko, a ne birokratski dekretirano i manipulirano, ali ni stvarano po zakonima »industrije svijesti« i paradne demokracije građanskog društva, neophodna je pretpostavka snaženja i socijalizma u svakoj zemlji i u epohalnim razmjerama.

O tome snage socijalizma danas moraju povesti računa ako žele ne samo iskorijeniti momente konzervativizma, stagnacije, pa i regresije na tlu socijalizma već i osigurati njegova mnogo veća nova dostignuća, mnogo veću afirmaciju i perspektivu istinski ljudske alternative.

Oktobarska revolucija je plod socijalističkih stremljenja radničke klase u Evropi i u svijetu

S oktobarskom revolucijom u Rusiji prije sedamdeset godina okrenuta je nova stranica u historiji čovječanstva i pomeren o klatno te historije u pravcu perspektive komuni-

stičkog društva. Kao što je Tito istakao »veliki Oktobar zapalio je revolucionarni duh u srcima stotina miliona radnih ljudi u čitavom svijetu i ulio im samopouzdanje u njihovu veliku borbu za novi svijet«.

Epohalnu, prekretničku ulogu i trajno inspirativno značenje oktobarskoj revoluciji priznaju i danas, a priznavat će i sutra, sve progresivne snage u svijetu. I mi u Jugoslaviji s pravom naglašavamo, da je ruski Oktobar inspirirao i naš radnički i socijalistički pokret. Naš se pokret ujedinio na inspiraciji Oktobrom i pripremao i sproveo socijalističku revoluciju u našoj zemlji, a polazeći od specifičnosti naše zemlje i nalazeći vlastita rješenja. Utoliko »bez Lenjina i Oktobra ni naši narodi ne bi stali na vlastite noge, te bi ostali moneta za potkusurivanje na periferiji evropskih zbivanja« (V. Bakarić).

Oktobarska revolucija nije izbila kao nešto iznenadno i samo iz ruske historije i ruskih prilika, već iz čitavog novijeg toka evropske i svjetske historije. Ona je bila plod socijalističkih stremljenja, postojanja i djelovanja pokreta radničke klase u Evropi i u svijetu, a koji su — i ta stremljenja i taj pokret — rođeni u 19. stoljeću, u okrilju kapitalističkog načina proizvodnje, da bi se, u duhu Internacionale, usmjerili na rušenje društva podijeljenog na klase i na stvaranje besklasne ljudske zajednice.

Karl Marx, čija su misao i praktična revolucionarna djelatnost u prošlom stoljeću usmjerili radnički i socijalistički pokret na revolucionarnu aktivnost, smatrao je da su Francuska i Engleska već u njegovo vrijeme bile zrele za radničku revoluciju. Jer, radnički je pokret u tim zemljama — od ludističkih buntova i čartističkih proklamacija, do pokušaja Roberta Owena da stvori nove komune u Engleskoj, te od radničkih ustanaka 1830, 1848. i 1871. u Francuskoj — istupao kao praktična kritika kapitalizma i pokazivao, i u teoriji i u praksi, težnju da ruši buržoasko društvo i zasnuje novi, za radnike i sve socijalno ugnjetene povoljniji i pravedniji društveni poredak. Pariška komuna, izolirana u odnosu na još uvelike seljačku Francusku, u kojoj je parcelni seljak bio na strani buržoazije, pokazala je da su radnici sposobni organizirati i razvijati novo društvo, pa je stoga Marx u njoj vidio »najzad pronađeni oblik ekonomskog oslobođenja rada«. U evropskim zemljama, u kojima je razvoj kapitalizma kasnio, u Njemačkoj, Austriji, Rusiji, Italiji i drug-

dje, buržoazija je, od revolucionarne 1848. pa sve do našeg stoljeća, u strahu od nastupajućeg proletarijata, još paktirala s ostacima feudalizma, i u isto vrijeme nesmiljeno gušila svako organiziranje i teorijsko i duhovno pripremanje radničkog pokreta za revoluciju. No, upravo na primjeru Rusije, na početku našeg stoljeća pokazalo se da je kapitalizam svjetski sistem i da su šanse revolucije najveće i najbliže tamo gdje je on najslabiji. To je pokazivala Lenjinova analiza imperijalizma kao najvišeg stadija kapitalizma, a na osnovu čega je on i sve snage partije, koju je stvarao, odnosno čijem je programu i organizacionoj izgradnji najviše pridonio i kojoj je stajao na čelu, usmjerio na pripremu i vođenje revolucije u Rusiji, koja je, po Engelsovim riječima, 1848. godine u Evropi istupala kao kontrarevolucionarni kolos, a na pragu našeg stoljeća je bez sumnje bila najslabija karika u lancu velikih imperijalističkih sila.

Prva ruska revolucija, 1905. godine, u tom je smislu bila uvod u oktobarsku revoluciju. Iako je po svojim zahtjevima bila na tragu velike francuske revolucije, koja se odigrala više od jednog stoljeća ranije, pa prema tome nije imala socijalistički program, ta je revolucija već pripremala pobjedu socijalizma u Rusiji. Po svome karakteru bila je buržoaska, no u njoj je najznačajniju ulogu već imala radnička klasa. U njoj su sudjelovale seljačke mase i razvili se sovjeti, kao oblici uspostavljanja nove radničko-seljačke vlasti revolucionarnom akcijom odozdo. U toj revoluciji radnička je klasa obavljala »posao« buržoazije, onako kako je ranije Marx gledao na ulogu njemačkog i evropskog radništva, i u isto vrijeme pripremala sebe za buduću vladajuću klasu, koja će iz temelja preurediti društvo. Ujedno, utjecala je na buđenje antikolonijalnih snaga na Istoku, u Turskoj, Perziji, Kini, Indiji. Februarska revolucija 1917. godine bila je repriza revolucije iz 1905. U promijenjenim uvjetima, uvjetima svjetskog rata, carizam lako pada, a buržoazija preuzima vlast, odnosno sovjeti joj tu vlast prepuštaju.

No, revolucioniranje masa ubrzano se nastavljalo, a Lenjin i boljševici su ona snaga koja neumorno djeluje u pravcu ostvarenja krilatice: sva vlast sovjetima! I Lenjin najzad poručuje, a pošto je svoju partiju posve pripremio i ispravno ocijenio tektonska gibanja u milijunskim masama radnika, seljaka i vojnika, da je došao trenutak radničke, socijalističke

revolucije, te da je netom jučer bilo prerano, a da bi već sutra bilo prekasno. Odigralo se tih deset dana, koji su prema Johnu Reedu potresli svijet, a mi bismo i iz današnjeg ugla dodali: koji svijet još uvijek inspiriraju. Dakako, revolucija nije pobijedila u deset dana. Ona se još dugo, na život i smrt, rvala za svoje vlastito održavanje i preživljavanje, u bespoštednom građanskom ratu, koji su joj nametnule domaće kontrarevolucionarne snage i svjetski imperijalizam.

Lenjin i boljševici formirali su se kao sljedbenici Marxa i marksizma unutar tadašnjeg evropskog radničkog i socijalističkog pokreta, da bi razradili revolucionarni program i primijenili ga na specifične ruske prilike. Oktobarska revolucija je pobijedila na tragu vizija i iskustava radničkog i socijalističkog pokreta u Evropi i u svijetu upravo time što je »subjektivni činilac«¹ znao i umio revolucionarne energije radnih klasa, radništva i seljaštva, razbuditi i usmjeriti na revolucionarni obračun s dotada vladajućim klasama kapitalista i spahija i tako na tlu Rusije dokazati da su Marx i Engels ispravno uočili zakonitosti društvenog kretanja u našoj epohi i da se socijalizam počinje ostvarivati kao nova epoha historije čovječanstva. Poznato je, da su se narodnjaci u Rusiji i teorijski i praktično sukobljavali sa marksistima upravo oko daljnjeg razvoja, zagovarajući »nezapadni«, autohtoni, više azijski put.

To su poznate stvari, no ovdje ih spominjemo i zbog današnjih, a i današnjih interpretacija tobožnje nesazrelosti uvjeta za socijalističku revoluciju u Rusiji, pa prema tome i njezine preuranjenosti i historijske promašenosti, a onda i revolucija koje su na njezinom tragu izbijale u drugim zemljama. Lenjin je sve objasnio već u polemici s Kautskim i revizionistima u redovima tadašnje socijaldemokracije, ali to ni danas ne shvaćaju razni kritičari i protivnici ne samo Oktobra i lenjinizma nego i socijalizma i marksizma uopće.

Nakon pobjede oktobarske revolucije iskrslalo je presudno pitanje održanja socijalizma u jednoj zemlji, i to nerazvijenoj, odnosno u zemlji koja prethodno nije postigla iole značajniju ekonomsku, socijalnu i civilizacijsku razinu života na kapitalističkim osnovama.

Poznato je da su Lenjin i boljševici, pripremajući revoluciju, pa neko vrijeme i poslije njezine pobjede, gledali na nju kao na uvertiru evropske i svjetske socijalističke revo-

lucije. No, budući da su revolucije u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama izostale ili bile poražene, kao u Njemačkoj, pobjedničke snage ruske revolucije suočile su se sa biti ili ne biti otpočetog revolucionarnog prevrata u golemoj, zaostaloj i mnogonacionalnoj zemlji, koja se našla sama i izolirana u neprijateljskom okruženju moćnog kapitalističkog svijeta. Revolucija je ekspropirala eksproprijatore i nacionalizirala zemlju, što je bio zahtjev seljaštva, a Lenjin je uoči njezinog izbijanja razrađivao, u *Državi i revoluciji*, pitanja novog oblika države, u kojoj će se na vlasti sovjeta razvijati socijalistička demokracija i doći do izražaja tendencija odumiranja države. Odgovor da je moguć opstanak i razvoj socijalizma u jednoj zemlji u načelu je dat na toj osnovi, ali je konkretna historijska situacija nametala i iznuđene poteze. Uvjet održanja revolucije bio je da se pošto-poto osigura ekonomski i kulturni razvoj, koji bi išao u susret zadovoljavanju probuđenih očekivanja masa radnog naroda. Lenjin je, radi širokog razumijevanja programa »izgradnje« socijalizma u razrušenoj i nerazvijenoj Rusiji, formulirao čuvenu parolu da je socijalizam elektrifikacija plus sovjetska vlast i neposredno inspirirao dugoročni plan industrijalizacije zemlje. U isto vrijeme, iz posve praktičnih potreba da se prevladaju posljedice tzv. ratnog komunizma 1918—1920, on formuliра novu ekonomsku politiku (NEP), jer »bez uspostavljanja robne razmjene ili razmjene proizvoda između industrije i poljoprivrede nisu mogući pravilni odnosi između proletarijata i seljaštva u prelaznom periodu od kapitalizma u socijalizam«. Ističe i potrebu davanja koncesije stranim kapitalistima, pa makar je to »danak radničke države sovjetskoj buržoaziji«.

U izgradnji socijalizma u Sovjetskom Savezu, traženju puteva i praktičnih rješenja polazilo se od Marxovih analiza i sheme proširene reprodukcije, a imala se pred očima činjenica da socijalizam starta s veoma niske razine materijalne razvijenosti, izoliran u jednoj zemlji, i da je osnovni problem kako stvarati akumulaciju za ubrzani razvoj. Pojedini ekonomisti su htjeli utvrditi »mogući obim potrošnje masa« i izračunati stopu porasta kao funkciju ekonomske strukture ili, polazeći od modela efektivnosti investicija i stope akumulacije, čak izračunati i »indeks industrijalizacije«. Tražanja i rasprave u ekonomskoj teoriji kasnije će biti prekinuti Staljinovim nametanjem tobože općeg zakona razvoja

u socijalizmu, prema kojem brže rastu sredstva za proizvodnju u odnosu na proizvodnju sredstava potrošnje (što traži veća ulaganja u odjeljak I u odnosu na odjeljak II u Marxovoj shemi reprodukcije). Poštivanjem tog tobožnjeg zakona socijalističkog razvoja, a putem državnog planiranja i odlučivanja o sredstvima, postiže se — tako se u Staljinovo vrijeme tvrdilo, pa se ponavlja sve do danas — proporcionalan razvoj narodne privrede i svih njezinih grana i ukida zakon vrijednosti, odnosno ono još vrši u izvjesnom pogledu ulogu regulatora samo u razmjeni roba osobne potrošnje.

U biti se radilo o teoriji i praksi državnog socijalizma, čija je osnovna karakteristika državno skupljanje i raspoređivanje društvenog viška vrijednosti, na kojem se do danas uglavnom zasnivao razvoj i Sovjetskog Saveza i socijalističkih zemalja, koje su nastajale iza drugog svjetskog rata, ako se izuzme naš, jugoslovenski pokušaj da već pedesetih godina krenemo drugim putem. U tom smislu ovdje napomenimo tek to, da su rasprave o problemima proširene reprodukcije u socijalizmu — kako bi se došlo ne samo do opće teorije ekonomskog razvoja socijalizma, a koja bi se utemeljila na Marxovim i Lenjinovim analizama društvene reprodukcije u kapitalizmu i koja bi u isto vrijeme uzimala u obzir da se radi o prelazu iz kapitalizma u socijalizam u zemlji u kojoj se kapitalizam nije prethodno jače razvio — a koje su bile okončane promoviranjem Staljina u glavnog ekonomskog, i dakako ne samo ekonomskog, teoretičara, unekoliko oživjele u poststaljinском vremenu i u Sovjetskom Savezu i u drugim socijalističkim zemljama (dok je u Jugoslaviji teorijski raskid sa koncepcijama državnosocijalističkog vođenja privrede nastupio ranije). Razrađivani su i razrađuju se modeli privrednog rasta, razvoja i planiranja, u kojima se ide mnogo dalje od materijalnobilančnih pozicija i jednosektorskih i višesektorskih shema, pa i nastoje primijeniti opća teorija sistema, linearno programiranje, razni kibernetički modeli, itd., ali se u osnovi ne napušta praksa državnog vođenja proširene reprodukcije. Pokušaji privrednih reformi u mnogim socijalističkim zemljama od polovice sedamdesetih godina naovamo još nigdje nisu išli u dubinu i nisu urodili značajnijim dezintegriranjem državno vlasničkog monopola u odnosima proizvodnje. U pojedinim socijalističkim zemljama upravo se danas uvode, odlučnije ili stidljivije, elementi plansko-tržišnog si-

stema i sve više, bar na riječima, uvažava robni karakter društvene proizvodnje, neizbježan za današnju epohu razvoja proizvodnih snaga.

Utoliko je i u sovjetskom društvu »razvojna politika« do danas u biti ostala pri formulama i rješenjima, koja se u dijelu suvremene literature veže za »nerazvijeni socijalizam« i pripisuje »tipu razvojne politike i funkcioniranja privrede iz perioda prvobitne socijalističke industrijalizacije«, a koji je bio tobože uvjetovan »jasnom vezom između zaostalosti i socijalizma«. Budući da su u biti iste postavke i sheme ekonomske »razvojne politike« preuzimane (a i u okviru nametanja jednog, tobože općevažećeg modela »izgradnje socijalizma«) u svim socijalističkim zemljama (uključujući i Jugoslaviju do raskida s »našom prvom fazom socijalizma« i početnog uspostavljanja sistema socijalističkog samoupravljanja), nije ni čudo što i dobronamjerni i oni koji to nisu čitavo dosadašnje iskustvo socijalizma, takvog kakav još jest i kakav se pojavio u raznim zemljama, reduciraju na iskustvo forsirane ili zakašnjele ili neadekvatne, itd., etatističke industrijalizacije, a u kojoj se ne uspijeva izići na kraj sa stanjem neprestane oskudice u osnovnim materijalnim elementima i proizvodnje i potrošnje.

Državnosocijalistički monopol u odnosima proizvodnje i u vođenju društvene reprodukcije, a koji se tako snažno uspostavio u Sovjetskom Savezu u uvjetima izgradnje socijalizma u jednoj, i to nerazvijenoj zemlji bio je možda i historijski neizbježan, ali iz današnjeg ugla možemo sa sigurnošću konstatirati da se predugo održao, da je kasnije mehanički preuziman i u mnogim drugim socijalističkim zemljama, da je bio i ostao osnova snažne birokratizacije društva i zastoja i gušenja upravo socijalističke demokracije, o kojoj je pisao i koju je predviđao Lenjin, i da je danas glavno iskušenje i prepreka daljnjem razvoju socijalizma i dokazivanju njegovih preimućstava u odnosu na kapitalistički način i odnose proizvodnje.

Bio je i podloga tragičnih deformacija u političkoj praksi, koje smo i u našoj, jugoslavenskoj marksističkoj kritici podveli pod staljinizam.

Dakako, sve to ne oduzima snagu dobro poznatim činjenicama o kolosalnim dostignućima socijalizma u Sovjetskom Savezu u proteklih sedam decenija, koja su ga dovela i u eko-

nomskom, naučnom i kulturnom pogledu u red najrazvijenijih zemalja svijeta, o golemom značaju tih dostignuća za pobjede i širenje socijalizma u svijetu, o heroizmu, požrtvovanju i odricanjima generacija sovjetskih ljudi od pobjede Oktobra naovamo. Grandiozna dostignuća sovjetske zemlje tim su veća, kada se zna da je ona podnijela najveće ljudske žrtve i pustošenja u prvom svjetskom i građanskom ratu u kojem je revolucija odbranjena, te u drugom svjetskom ratu, u kojem je Sovjetski Savez odigrao najznačajniju ulogu u svjetskoj antifašističkoj borbi i konačnom slamanju fašizma. To je sve mnogo značilo i znači i u borbi za socijalizam u svijetu, za progres i mir.

U sovjetskoj teoriji i ideologiji na socijalizam se u čitavom proteklom vremenu gledalo kao na nižu fazu komunizma, u kojoj se stvara materijalno-tehnička osnova za prelaz u komunizam. Šezdesetih godina, u vremenu ispunjenom umjerenom destalinizacijom u političkom životu, a u smislu osude tzv. kulta ličnosti i njegovih najgrubljih manifestacija i posljedica, a bez dubljih promjena i u ekonomskom i političkom sistemu, čak se predviđao i planirao kalendarski trenutak u kojem će biti »izgrađena« materijalno-tehnička osnova komunizma, što je kasnije, doduše, ocijenjeno kao konstrukcija voluntarističke proizvoljnosti. Kao što znamo, definiranje socijalizma kao niže faze komunizma ima uporište u poznatoj Marxovoj formuli iz *Kritike Gotskog programa*, ali je riječ upravo o tome da se on ne može ni poimati ni razvijati samo kao »priprema« materijalno-tehničke osnove komunizma, niti kao neko novo i zaokruženo, neprotivurječno društvo bez robne proizvodnje i izvan svjetskog tržišta koje još funkcionira kao kapitalističko tržište. Do najnovijeg vremena u sovjetskoj literaturi, a i drugdje, mnogo se, međutim, pisalo o realnom i razvijenom socijalizmu, a da je to bilo i jest prilično daleko od Marxove i marksističke (kritike) političke ekonomije. U novoj redakciji Programa Komunističke partije Sovjetskog Saveza piše da je sovjetska zemlja »stupila u etapu razvijenog socijalizma«, a na samom njegovom kraju piše da je »sovjetski narod izgradio socijalizam«. No upravo aktualna »pe-restrojka«, u kojoj se traga za »svestranim usavršavanjem socijalizma«, svjedoči o tome da se zapravo traže putevi odlučnije deatizacije društvene reprodukcije, bez koje socijalizam ne može više s većim uspjehom razvijati vlastite proiz-

vodne snage i nove društvene odnose i savladati još postojeću inferiornost u odnosu na svjetsku produkciju roba na kapitalističkim osnovama.

Nema sumnje da bismo iz današnjeg ugla mogli izricati kritičke opaske o tome da se u sovjetskoj teoriji, a onda i u praksi u Staljinovo vrijeme, pa i kasnije, zaboravljalo na misli klasika marksizma da bi »buduće društvo«, koje se uspostavi nakon rušenja buržoazije, moralo biti društvo »samodjelatnosti radničke klase«, na iskustva Pariške komune koja su upućivala na »put pretvaranja sredstava za porobljavanje i eksploataciju rada u oruđa slobodnog i udruženog rada«, pa i na Lenjinove misli ne samo o odumiranju države, koje je on formulirao u predvečerje revolucije, da bi odgovorio ne samo na pitanja kako se u revoluciji osvaja vlast već i kakvi su konkretno — historijski smisao i perspektiva vlasti sovjeta, nego i njegove misli iz prvih godina postojanja sovjetske vlasti o uspostavljanju svestrane radničke kontrole, kao »prvom koraku k socijalizmu« pošto je radnička država izvršila eksproprijaciju sredstava za proizvodnju u privatnom vlasništvu, i o radničkom reguliranju proizvodnje kao »drugom koraku k socijalizmu«.

Ukratko, ekonomsko oslobođenje rada, u smislu spajanja proizvođača sa sredstvima za proizvodnju i njihovog odlučivanja o uvjetima i plodovima rada, u sovjetskoj teoriji i praksi bilo je i još uvijek jest suspendirano, pa utoliko nema ni pozivanja ne samo na Marxove rane radove, u kojima se sagledavaju zadaci revolucije na dokidanju otuđenog rada i na postizanju općeljudske emancipacije rječnikom filozofsko-ekonomske esejistike, nego primjerice ni na ona mjesta u *Kapitalu* i u *Teorijama o višku vrijednosti*, u kojima se rječnikom (kritike) političke ekonomije nagovještava zadatak i historijska neizbježnost kretanja u susret asocijaciji slobodnih proizvođača. Uostalom, danas se i u Sovjetskom Savezu, po svemu sudeći, veoma kritički pristupa sagledavanju korijena i uzroka birokratizacije i »bijelih pjega« socijalizma ne samo u Staljinovo vrijeme nego i kasnije, što je i po našem mišljenju jedan od bitnih uvjeta da »perestrojka« urodi dalekosežnijim promjenama u socijalističkom razvoju, i čemu možemo izraziti samo podršku.

A čini se i još više: svjedoci smo ohrabrujućih inicijativa u domeni kako privrednog razvoja tako i društvenih odnosa

radi dublje socijalističke demokratizacije sovjetskog društva. U tom smislu i u proglasu CK KPSS u povodu 70-godišnjice oktobarske revolucije kaže se da je svrha »teorije perestrojke« da ubrza progres socijalističkog društva, da mobilizira na duboke reforme i smjele mjere i da se sve dublje u životu sovjetske partije i zemlje učvršćuje revolucionarni lenjinski duh. Utoliko, mi, jugoslavenski komunisti i svi ljudi u našoj zemlji kojima je doista u srcu socijalizam pozdravljamo današnja nastojanja bržeg razvoja i obogaćivanja socijalizma u domovini Oktobra, koja mogu biti od velikog značaja za napredak socijalizma u čitavom svijetu i u borbi za mir i sigurnost čovječanstva.

*Socijalistička revolucija u Jugoslaviji daje
velik i dalekosežan doprinos širenju
i dostignućima socijalizma u svijetu*

Socijalistička revolucija u Jugoslaviji spada u one revolucije, koje su u našem vremenu pobijedile na tragu ruskog Oktobra, dajući vlastiti velik i dalekosežan doprinos širenju i dostignućima socijalizma u svijetu. Naša je revolucija na **najbolji način posvjedočila** da svako revolucionarno gibanje i činjenje, svako zgušnjavanje stvarnih društvenih preobrazaja aktualizira Lenjinove misli o povezanosti teorije i prakse o tome da nema jednoobraznih metoda revolucionarne borbe i jednom zauvijek zadatih rješenja u borbi za socijalizam i u samoj socijalističkoj praksi. »U Lenjinovoj analizi revolucionarne situacije — naglašavao je Tito — našli smo osnovu za uspješnu procjenu trenutka u kome ćemo pokrenuti revoluciju. Shvatili smo svu dubinu Lenjinove poruke da avangarda sama ne može izvesti revoluciju, da je njezina životna snaga u aktivnosti, inicijativi i revolucionarnoj energiji masa, pri čemu je neophodan čvrst savez proletarijata, seljaštva, inteligencije — svih radnih slojeva. Zato je naša revolucija po svom karakteru i snagama koje su je nosile — bila socijalistička, demokratska i masovna.«

Komunistička partija Jugoslavije prošla je najprije, u vrlo teškim uvjetima proganjanja, put pretvaranja »iz ograničene sekte koja upotrebljava revolucionarne fraze« do »jez-

gra i pokretačke snage velikog kretanja masa u cjelokupnoj društvenoj strukturi, što znači u svim organizacijama društva« (E. Kardelj), i onda organizirala i predvodila revoluciju u oružanoj fazi i inicirala razvoj socijalizma u našoj zemlji na osnovama socijalističkog samoupravljanja. Time se ona potvrdila, kako bi rekao Marx, kao partija u velikom historijskom smislu. Tito je na čelu KPJ pokazao svojstva istinskog lenjiniste, a u isto vrijeme najzaslužnije je, da se upravo KPJ prva među komunističkim partijama u svijetu, kao predvodnik autentične socijalističke revolucije u jednoj maloj zemlji, oduprla staljinističkoj teoriji i praksi dominacije, kontrole i represije i da je prva, nakon Lenjinovog vremena i prvih godina sovjetske vlasti, počela vraćati dignitet socijalističkoj demokraciji i krčiti puteve razvoja socijalizma, na kojima on neće biti reducirana na državnovlasnički monopol u odnosima proizvodnje i na više-manje pasivnu ulogu radničke klase i širokih masa, o kojima se brinu i koje tobože usrećuju država i partija. Odlučno je odbila da priznaje autoritet sa strane koji nužno degradira sam njezin autoritet, autoritet revolucije i usprotivila se, u uvjetima kada se više socijalizam nije svodio na socijalizam u jednoj zemlji, kontrolu iz jednog centra nad čitavim radničkim i komunističkim pokretom i nad svakom i svim socijalističkim zemljama.

Originalne crte jugoslavenske socijalističke revolucije izrazile su se: u njezinom dvojstvu kao narodnooslobodilačke borbe i društvenog prevrata; u prožimanju ciljeva i sadržaja socijalnog oslobođenja i nacionalnog samoodređenja; u nicanju i formiranju vlasti odozdo, što se posebno vidjelo i po značaju narodnooslobodilačkih odbora, koji su imali ulogu osnovnih poluga revolucije, sličnu ali i različitu ulozi sovjeta u oktobarskoj revoluciji; u momentima samoupravljanja već u njezinoj oružanoj fazi; u dokazivanju sposobnosti malih naroda i mnogih nacionalnih manjina, da stvore svoju socijalističku zajednicu u kojoj će sami odlučivati o svojoj sudbini; i, najzad, u predaji tvornica na upravljanje radnicima, što je bila parola radničkog pokreta još u njegovim začetima u prošlom stoljeću, pri čemu je kratkotrajno iskustvo Pariške komune bilo stanoviti putokaz, u stvaranju vijeća proizvođača, a onda i cjelovitog sistema socijalističkog samoupravljanja, u kojem treba da, u dužem društveno-historijskom procesu, dođe do spajanja proizvođača sa sredstvima za proizvodnju i do

ekonomskog oslobođenja rada. Rukovodi se i Lenjinovom mišlju iz *Države i revolucije*, da što je demokracija punija to je bliži trenutak kada će ona postati nepotrebna. Ujedno je jugoslavenska socijalistička revolucija prva afirmirala, na tragu Lenjinove dijagnoze da će svaka zemlja imati vlastiti put u socijalizam, potrebu i pravo samostalnog i nezavisnog revolucionarnog preobražaja u sklopu epohalne tendencije rađanja i razvoja socijalizma. Ona se u tom smislu prirodno zalaže i za stvarni internacionalizam, koji se prije svega dokazuje i potvrđuje revolucionarnim činom i socijalističkim dostignućima na licu mjesta, u posve konkretnim društvenim i historijskim prilikama, a ne na vanjski i mehanički način, poslušnošću nekom svjetskom centru revolucionarne borbe, iz kojeg se propisuju i jednoobrazni tok revolucije i pravac razvoja socijalizma. A koliko li je nepravednih napada i teških iskušenja naša revolucija doživljavala nakon 1948. godine, dok to pravo na vlastiti put i na nezavisnost svake revolucije nije najzad postalo opća tekovina, na kojoj se danas i u Sovjetskom Savezu insistira. Jednako tako, pokazalo se da politika nesvrstanosti, u čijem nastanku i razvoju socijalistička Jugoslavija ima jednu od najistaknutijih uloga, nije na štetu već, naprotiv, u korist socijalizma u svijetu, da nije negacija već afirmacija internacionalizma i da je u današnjim uvjetima na tragu i Lenjinovih misli o kraju imperijalizma i razvoju svjetske zajednice, koja će živjeti u novom ekonomskom i političkom poretku.

Mnoga ključna pitanja razvoja socijalizma u svjetskim razmjerima prva je na dnevni red postavila upravo naša revolucija. To su, prije svega, pitanja uloge neposrednih proizvođača u odlučivanju o višku rada, neposredne socijalističke demokracije i pune debirokratizacije društva, razvoja socijalističke robne proizvodnje, dosljedne nacionalne ravnopravnosti, slobode kulturnog i naučnog stvaralaštva. Ta pitanja danas dolaze u središte pažnje ako ne još u svim a ono u većini socijalističkih zemalja.

U proteklih četiri desetljeća postigli smo mnogo, iako nam upravo u današnjem trenutku svom težinom ozbiljno prijeti specifično naša kriza socijalističkog razvoja, i to zbog toga što padamo na ispitu praktičnog oživotvorenja, odnosno bržeg i dosljednijeg ostvarivanja naših strateških vizija, a na jugoslavenskom putu socijalizma. Usprkos već gotovo četiri de-

setljeća nastojanja da razvijamo odnose i sistem socijalističkog samoupravljanja, nismo još uspjeli izići iz specifično naših blokada u znaku raskoraka teorije i prakse i još uvijek snažnog, pa u mnogočemu i sve snažnijeg, reproduciranja etatizma, birokratizma i tehnokratskog monopola. Budući da se socijalizam i drugdje, posvuda u svijetu nalazi u velikim teškoćama i iskušenjima i pred velikim izazovima, snage naše revolucije tim su više dužne da prevladaju momente zastoja na našem putu socijalističkog razvoja, da otklone narasle deformacije u društvu, kolebanja u odnosu na daljnji razvoj socijalističkog samoupravljanja. Prije svega, moramo postići mnogo veću i dublju stvarnu demokratizaciju društva, takvu demokratizaciju koja će osigurati mnogo veća i nova dostignuća socijalizma na ekonomskom i humanističkom planu. U protivnom, prijeti nam opasnost da se umjesto u prvim redovima borbe za progres i socijalizam u svijetu nađemo i na njenom začelju. Na nova pregnuća obavezuje nas i privrženost izvornim Marxovim i Lenjinovim mislima i Titovom djelu.

*Socijalizam kao svjetsko-historijski proces
bitno determinira sadašnjost i perspektivu
suvremenog svijeta*

Socijalizam kao društveno uređenje postoji od pobjede oktobarske revolucije, dakle svega sedamdeset godina. Gotovo polovicu tog relativno kratkog vremena postojao je samo u Sovjetskom Savezu, koji se nalazio u okruženju kapitalističkog svijeta, i još u Mongoliji, koja se faktično naslanjala na Sovjetski Savez, da bi na izmaku drugog svjetskog rata oružanim putem pobijedio u našoj zemlji i Albaniji, pa u Kini 1949, zatim tih godina i u Sjevernom Vijetnamu, 1959. na Kubi, dok je u mnogim istočnoevropskim zemljama bio uspostavljen u prvim poratnim godinama zahvaljujući i tome što je Crvena armija oslobađala te zemlje od njemačkog fašizma; najzad, u nekim azijskim i afričkim zemljama, Nikaragvi i drugdje do političke pobjede socijalističkih snaga došlo je tek u toku posljednja dva ili jedno desetljeće, i to uspješnim ishodom antikolonijalnih borbi i također specifičnih

narodnodemokratskih revolucija. Gotovo jedna trećina čovječanstva živi danas u zemljama koje su proklamirale socijalizam kao osnovu i cilj svog društvenog uređenja i razvoja. No, znamo da socijalizam danas nije zbir zemalja koje se za njega, na ovaj ili onaj način, izjašnjavaju i koje svoj razvoj nastoje usmjerit na ostvarivanje socijalističkih ciljeva i ideala. Već od Pariške komune socijalizam se rađa i pobjeđuje kao svjetski proces i ne može se danas, a neće moći ni sutra, geografski ograničiti na jedne zemlje, a da se misli da u drugim zemljama uopće nema socijalističkih snaga i stremjenja, objektivnih socijalističkih tendencija i organizirane društvene svijesti koja je usmjerena na zadatke i ciljeve borbe za socijalizam, na stvaranje društvenih uvjeta da on pobjeđuje i razvija se.

Upitajmo se kakav je historijski bilans socijalizma u ovih sedamdeset godina, ako ne ni zbog čega drugog a ono i zbog svih optužnica koje mu se izriču i ranije, sve od vremena kada su Marx i Engels pisali u *Komunističkom manifestu* da bauk komunizma kruži Evropom, kada se, dakle, socijalizam tek rađao kao pokret radničke klase, a pogotovo od pobjede Oktobra naovamo. Znamo i za teze da je socijalizam tobože protiv ljudske prirode, kao i da bi njegova konačna pobjeda, a zapravo komunizam, značila povratak čovječanstva u barbarstvo, kraj civilizacije i humanizma, itd. Neki, koji nerijetko sebe predstavljaju kao velike mislioce suvremenog svijeta, tobože odbacuju svaku ideologiju i dokazuju da je nastupio kraj svih ideologija, a zapravo su puki ideolozi u službi propagande o vječnosti i jedino mogućoj relativnoj savršenosti građanskog društva, dovode u pitanje upravo Oktobar i sve što je vezano za historijske tokove, u kojima je on značio prekretnički momenat, te pokušavaju dokazivati da i Oktobar i sve revolucije i pokreti na njegovom tragu nisu ništa drugo nego derivati azijskog despotizma i da njihovo širenje globusom donosi smrtnu opasnost slobodi, demokraciji i evropskoj civilizaciji itd. U tom smislu već otkako se socijalizam pojavio kao ideja, a pogotovo otkako je postao stvarnost, snažan ideološki pogon građanskog društva neminovno i bjesomučno ratuje protiv socijalističkih i komunističkih stremjenja i postignuća. I ta orkestracija nije do danas utihnula, naprotiv, sve je bučnija. Dodajmo, da njezinu buku pojačano slušamo i u našoj vlastitoj kući u ovom vremenu nakon Titove

smrti i ozbiljne krize akcije i realizacije na strateškoj trasi jugoslavenskog socijalizma.

Propaganda i ideologija u ime ove ili one društvene klase, jesu jedno, a životni i klasni interesi ljudi drugo. Milijarde ljudi na ovom globusu, koje su svakodnevno osjećale i osjećaju na svojoj koži, vrlo bolno i opipljivo, zbilju socijalnog i nacionalnog bespravlja i bijede, usprkos svim takvim ideolozima i svoj golemoj proizvodnji i širenju industrije svijesti iz metropola kapitala i tehnološke i vojne moći, misle i ponašaju se drugačije, sudjelujući u revolucijama i narodnooslobodilačkim borbama našeg stoljeća i time u mukotrpnom radanju socijalističkog univerzuma koji će jednog dana neumitno s historijske scene potisnuti kapitalistički univerzum, historijski i civilizacijski istrošen, bar za ljudske većine, koje su diljem zemaljske kugle podvrgnute najrazličitijim oblicima eksploatacije i ljudskih lišavanja.

Činjenica da je socijalizam još početkom ovog stoljeća bio samo jedna ideja, upravo samo jedan program — istina teorijski, marksistički utemeljen kao progresivna, revolucionarna mogućnost — kao i to da je on danas, pri kraju našeg stoljeća, zahuktali svjetsko-historijski proces koji, razvijajući se i napredujući različitim putovima na svim kontinentima, bitno determinira sadašnjost i perspektivu suvremenog svijeta, predstavlja epohalno historijsko dostignuće. Nesumnjivo je da je dvadeseto stoljeće — stoljeće socijalističkih revolucija, socijalističkog preobražaja društva i da su za stvar socijalizma od ogromnog značaja bile i još jesu antiimperijalističke revolucije naroda koje su razorile kolonijalni sistem, premda još ne i njegovu tešku zaostavštinu, te naučno-tehnološke revolucije koje u načelu vode u susret stvaranju materijalne osnove komunističke zajednice.

Taj masovni nastup socijalističkih htijenja i prakse na pozornicu svjetske historije potvrdio je osnovni zaključak sovjemene Marxove teorijske elaboracije, a onda i Lenjinovih misli, o historijskoj ograničenosti kapitalizma i mogućnostima njegovog ukidanja razvojem socijalističkih procesa koji mogu voditi u susret komunističkoj zajednici slobodnih ljudi i naroda.

Istina, danas još uvijek materijalni, a prije svega ekonomski kapital dominira svijetom, a jedan od ključnih razloga da je tako krije se u činjenici da su u toku ovog našeg

stoljeća klasne borbe radničke klase i socijalističke revolucije svršavale uglavnom poslove buržoazije. Ideje demokracije i političke jednakosti i ravnopravnosti koje su proklamirale velike buržoasko-demokratske revolucije i u vodećim kapitalističkim zemljama ostvarivane su najviše upravo zahvaljujući političkim i sindikalnim borbama i klasnim revandikacijama radničke klase.

Politička likvidacija kapitala u više od dvadesetak zemalja na četiri kontinenta, danas je evidentna činjenica, ali od ne manjeg značaja je i činjenica da su u socijalno ustrojstvo razvijenih kapitalističkih zemalja ugrađeni pojedini elementi socijalizma, a još više činioci njegovog daljeg probijanja.

Utoliko je i u kapitalističkim zemljama na djelu proces, koji je Marx u *Kapitalu* označio kao »ukidanje kapitalističke privatne svojine unutar kapitalističkog načina proizvodnje«, a jednako tako i manje-više svjesna borba na desetine i stotine milijuna radnika, pa i pripadnika drugih klasa i slojeva za ove ili one odnose i tekovine, koji nesumnjivo vode u susret socijalističkoj alternativi.

Da nema socijalističkih zemalja, ma koliko da su one još ekonomski i tehnološki nerazvijenije u usporedbi sa dvadesetak najrazvijenijih kapitalističkih zemalja, a pogotovo s obzirom na činjenicu da se u te zemlje putem svjetskog kapitalističkog tržišta još slijeva dvije trećine svjetskog bogatstva i da su široke mase bitno popravile svoj ekonomski i društveni položaj i uvelike podigle svoje obrazovanje i kulturnu razinu, i da u svijetu posvuda nisu narasli emancipatorski pokreti koji osporavaju vladavinu kapitala i društvene odnose koji iz te vladavine proizlaze, kapital bi i danas posredstvom političkih režima i ekonomske i vojne dominacije razvijenih kapitalističkih zemalja i posredstvom multinacionalnih kompanija i banaka, ničim neometan ostvarivao eksploataciju i ekonomsku, tehnološku, kulturnu i svaku drugu prevlast u čitavom svijetu, u svim zemljama i određivao bi i budućnost čovječanstva koja ne bi bila nimalo ružičasta.

Suočen sa praksom nastajanja, širenja i razvoja socijalizma i sa snagom radničkog i drugih emancipatorskih pokreta, kapitalizam, s jedne strane, nastoji da u sebi ugradi neke socijalističke ideje i zahtjeve, čime ipak na kraju produbljuje svoje protivurječnosti i omogućuje i podstiče socijalističke procese unutar sebe a, s druge strane, organizira se kao pre-

ventivna kontrarevolucija, upravo da bi zaustavio pobjede socijalizma i otežao razvoj socijalističkih zemalja.

O temeljnoj krizi moderne epohe, koju bitno određuje kapital kao epohalni način društvene proizvodnje života, prvih decenija ovog stoljeća počeli su unutar građanskog svijeta govoriti filozofi i umjetnički stvaraoci, dok danas o toj krizi govore naučnici iz svih naučnih disciplina, publicisti i mnogi politički ljudi, a da najčešće i sami nisu socijalistički orijentirani. Historijski gledano, kapitalne osnove moderne epohe, usprkos tome što kapitalizam još nije iscrpio svoje mogućnosti da razvija ekonomiju i tehnologiju, došle su u pitanje i nikad se kao danas, na pragu 21. stoljeća, nije jasnije manifestirala historijska ograničenost kapitalizma, nikad nije kao danas bilo tako očigledno — za svakog tko misli neopterećen buržoaskom ideologijom i kome je stalo do budućnosti — da se stvarnost koju je proizveo i proizvodi kapitalom postavljen i vođen um, protivi samom umu. Da navedemo samo neke manifestacije ove činjenice: kapitalističko osvajanje prirode se rapidno približava onoj tački kada će se bitno ugroziti prirodno biće čovjeka i prirodu što ga okružuje i od koje živi i dovesti u pitanje biološki opstanak ljudskog roda; sve veća i stravičnija opasnost koju nosi suvremeno naoružanje i iracionalnost čitave trke u naoružavanje; sve veći jaz razvijenih i nerazvijenih zemalja koji kapitalizam ne može da riješi već po svojoj prirodi, odnosno s obzirom na principe i odnose koji ga utemeljuju; sve veća depolitizacija i pasivizacija građana koja će ih kao društvena bića izručiti samovolji tehnobirokratskih elita, itd.

Te nepobitne činjenice, koje ukazuju upravo na anticivilizacijske i antihumanističke tendencije svijeta kapitala, a koje sve više pretežu nad njegovom inače veoma progresivnom ulogom u ranijem i dosadašnjem historijskom razvoju, još više ističu značaj socijalističke alternative za budućnost čovječanstva. Socijalizam je, i ovakav kakav je, sa svim svojim protivurječnostima, slabostima, neizgrađenostima, teškim deformacijama ipak jedna osmišljena i organizirana historijska zbilja, u koju vjeruje većina čovječanstva, a koja se nezaustavljivo razvija na pravcu ljudskog progresa.

Ne treba, dakako, gubiti iz vida da je socijalizam u zemljama u kojima je pobijedio bio suočen prije svega sa zadacima koje nije ranije ostvario u njima nerazvijeni ili čak

i izostali kapitalizam — zadacima provođenja sirove industrijalizacije, masovne urbanizacije i deagrarizacije i pukog opismenjavanja goleme ljudske većine, a da se, u usporedbi sa sedamdeset godina socijalizma, kapitalizam razvijao, gradio, usavršavao pet stoljeća.

Upravo zbog epohalne neizbježnosti i historijske immanentnosti socijalizma, dužni smo bespoštedno prilaziti i njegovim deformacijama i podbačajima. Socijalizam je dosad imao mnogo padova u svojoj, da tako kažemo, dječjoj fazi: padao je na ovom ili onom, pa i na mnogim konkretnim ispitima, ponajprije i ponajviše zbog toga što se, s jedne strane, nije držao vlastitih zahtjeva i principa a, s druge strane, nije dovoljno i na pravi način uvažavao objektivne okolnosti i pretpostavke svog razvoja. Ali, ohrabruje činjenica da je socijalizam počeo i te kako da uči na svojim vlastitim greškama, što se upravo danas reljefno pokazuje.

Razumljivo je da ljudi obično uspoređuju dostignuća socijalizma sa životom u kapitalističkim zemljama, i to onim najrazvijenijim, i da su pri tome veoma nestrpljivi i često ih ne interesiraju neke objektivne činjenice.

U svim zemljama u kojima je srušena politička vlast kapitala, socijalizam je razvijao svoju materijalnu osnovu (i to uglavnom nerazvijenu naslijeđenu materijalnu osnovu) iz vlastite nacionalne akumulacije. Razvijene kapitalističke zemlje su gotovo tri stoljeća gradile svoju materijalnu osnovu i na eksploataciji golemog kolonijalnog carstva koje je obuhvatalo sve kontinente. I danas se suočavamo sa činjenicom da kapitalizam ostvaruje svoju akumulaciju eksploatacijom daleko najvećeg dijela svijeta, i to zahvaljavajući, prije svega, svojoj naučno-tehnološkoj moći i premoći. I danas se radi o mogućnostima — kako je to objašnjeno u Programu SKJ — »da vodeće snage buržoazije na bazi ekstraprofita u izvesnom smislu 'potkupljuju' pojedine delove radničke klase i o tome da veća razvijenost proizvodnih snaga i veća produktivnost rada omogućuju znatno viši životni standard u razvijenim zemljama nego što vlada u ostalim delovima sveta«. »Viši materijalni standard razvijenih zemalja postaje, prema tome, znatnim delom produkt bede i zavisnosti nerazvijenih zemalja, a ugnjetavanje, nasilje i odsustvo demokratskih prava u velikom delu sveta postaju preduslov i podloga buržoaske demokratije i političkog liberalizma u malom broju

razvijenih zemalja« (također Program SKJ). Te činjenice će, po svoj prilici, biti još djelotvornije u slijedećim desetljećima; ono što je nekad značilo kolonijalno carstvo za akumulaciju kapitala, to danas znače, a pogotovo će značiti sutra, nauka i tehnologija u službi kapitala.

Razvoj socijalizma u Sovjetskom Savezu, Jugoslaviji, Kini, i drugim zemljama, sa svim uzletima i padovima, pobjedama i porazima, uvjerljivo je posvjedočio činjenicu da radnička klasa i druge organizirane »subjektivne snage« samo političkim sredstvima ne mogu dokinuti niti robnu proizvodnju, niti klasnu podjelu, niti spriječiti krize i u razvoju društva koje su proklamirale, niti čarobnim štapićem prevladavati njegove protivurječnosti. Uostalom, Marx je anticipirao dramu socijalizma, kada je pisao da će se novo društvo rađati u dugim porođajnim bolovima. A ta drama se danas odigrava napetije nego i jučer i mi smo njezini akteri.

Jedno od ključnih pitanja koje je nametnula politička i društvena stvarnost socijalizma, svakako je pitanje smisla i načina prakticiranja političke vlasti i uloge države, te njihovog postepenog prevladavanja i dokidanja u jednom dužem društveno-historijskom procesu, ali koji ne trpi odlaganje. Kako da djeluje država diktature proletarijata, a da se ne izrođava u birokratsku diktaturu i nad proletarijatom i nad svim članovima društva; kako ostvarivati ulogu države kao činioca, pa i čuvara revolucije, a da se ona ne osamostali u apstraktni društveni entitet i perpetuiranjem svoje monopolne i kontrolne uloge ne ugrozi ciljeve revolucije, ne postane kočničar, pa i grobar revolucionarnog procesa. Zar iskustva socijalizma od pobjede Oktobra pa do danas opominjuće ne upozoravaju na bezmjernu dubinu i težinu trijumfa birokratskog despotizma i srašćivanja državnog i partijskog monopola, a prikrivene plaštom manifestacionog iskazivanja zadovoljstva i sreće klase i naroda?

Od trenutka svoje političke pobjede u prvoj zemlji socijalizma, ali i u svakoj zemlji gdje se voljom narodnih masa ruši poredak, koji je zasnovan na unajmljivanju i eksploataciji radne snage, radnički se pokret stalno suočava sa problemom vlastite birokracije kao opasnog uzurpatora socijalističke politike, pregnuća i tekovina. A snažan birokratizam u socijalističkim zemljama uvelike se temeljio i još temelji

na redukciji osnovne poruke *Komunističkog manifesta*, da komunisti samo prednjače u poznavanju općih uvjeta proleterske borbe i u toj borbi. Društveni sloj, koji je svoju moć utemeljio na upravljanju državom i tehnološkim procesom koristi sva sredstva da ideje i praksu pokreta svede isključivo na snagu poretka, nastojeći da sve odnose u društvu predstavlja kao da su u interesu radničke klase. Ne smijemo, međutim, zaboraviti da nema nijedne pojave koja se ne može preokrenuti u svoju suprotnost, pa nije nemoguće da država i njen aparat ne obavljaju samo funkcije obrane i podupiranja revolucije, već da je tehnobirokratski sloj koristi i za pronicanje i očuvanje svojih parcijalnih interesa izvan, pa i iznad interesa radničke klase. Socijalistička država, izrasla iz revolucije, utoliko nije apriorni garant procesa vlastitog odumiranja i podruštvljavanja svih društvenih procesa, bez obzira na to koliko njezini ideolozi teže da je prikazuju kao predstavnika svih interesa. Komunistička avangarda i organizirane socijalističke snage padaju na ispitu stvarne borbe za socijalističke ideale i ciljeve, kada god i ukoliko zaboravljaju Lenjinovu misao da je »osnovni problem svake revolucije problem vlasti u državi«. Zanimariti taj problem znači odreći se pokreta i njegovih epohalnih zadataka. Na žalost, u dosadašnjoj historiji socijalizma tzv. subjektivni činilac upravo je na tome i prvenstveno na tome padao na ispitu, u nekim konkretnim socijalističkim društvima više u drugima manje, ali ipak u svima.

Sve od trenutka kad radnički pokret, prisiljen da se, sticajem okolnosti, za određeno vrijeme »zaustavi« na vlasti u jednoj državi, pa i da se brani državom od nasrtaja imperijalizma, a ti su se odnosi ponavljali u svakoj zemlji u kojoj je socijalistička revolucija pobjeđivala, poredak je nastojao potisnuti, pa i ukinuti pokret. To je radalo dvije tendencije reduciranja horizonta socijalizma, teritorijalnu i vremensku. Umjesto identifikacije socijalizma sa ekspanzijom proizvodnih moći rada, utemeljenih na oslobođenju i umnog i fizičkog rada od vlasti kapitala, socijalizam se isuviše identificirao sa širenjem moći države. U prvoj fazi, kada je država vršila i funkciju prvobitne akumulacije, takav je odnos progresivan, iako se ostvaruje kroz krv i znoj, uostalom kao i u identičnim fazama kapitalizma. Danas, kada su se proizvodne snage i u svijetu i u većini socijalističkih zemalja veoma

razvile, taj odnos nije više produktivan i historijski progresivan, jer se etatizam pojavljuje kao proizvođan odnos, s kojim proizvođne snage dolaze u suprotnost. Odatle kriza socijalizma, ali i njegova šansa. Možda upravo u današnjem trenutku u većini socijalističkih zemalja nastupa, po svemu sudeći, period preloma, jednako važan kao i onaj koji je na početku označio Oktobar.

Socijalizam najzad mora svoju povijesnu prednost pokazivati većom sposobnošću oslobođenja rada i nauke od tehnobirokratskog monopola, a što onda mora uroditi i većom produktivnošću rada i kreativnom ulogom pojedinca i klase. No, radi se o tome da se žestoko sukobljuju dvije tendencije: jedna, tehnobirokratska, koja socijalizam želi proširivati rastom moći države, mehaničkim širenjem njegovih geografskih granica, širenjem i jačanjem vojno-političkih blokova, pa i osvajačkim ratovima i intervencijama, pretvarajući ga tako na međunarodnom planu i u hegemonizam, koji je po svojoj klasnoj prirodi derivat imperijalizma, i druge, koja ulogu socijalističkih snaga u svijetu vidi kao predvođničku u borbi za mir, demokratiju rada i znanja, slobodne kreativnosti i moći ljudske mašte. Mnogo toga govori u prilog trdnji da ova druga, a zapravo jedina autentična socijalistička tendencija, danas dobiva ili će uskoro zadobiti prevagu.

Socijalizam se ne dá reducirati na neki više-manje homogen i discipliniran »svjetski socijalistički sistem« ili na »socijalističku zajednicu« i uz nju »socijalistički orijentirane zemlje«, na ove ili one blokovske monolite. Jednako tako, »međunarodni radnički pokret« danas nije moguće poimati kao nekakav jedinstveni organizam, ako je to i bilo moguće u vrijeme Marxa i Prve internacionale, te Lenjina i Treće internacionale. Snage socijalizma ne čine samo oko 100 milijuna komunista u svijetu i još nekoliko desetina milijuna pripadnika socijalističkih, socijaldemokratskih i drugih partija i pokreta koji ističu socijalističke ciljeve, uz klasno svjesno radništvo i borbene elite marksistički i progresivno orijentirane inteligencije. Snaga socijalizma je danas u težnji milijardi ljudi diljem globusa da se izbore za dostojan život, društveni progres i trajan mir.

Druga revizija socijalističke ideje sadržana je u vremen-skom skraćenju ciljeva socijalizma, s time što ga se želi dovršiti već u samom njegovom početku. Primjer neshvaćanja suš-

tine epohe u kojoj počinje socijalizam kao proces bilo je, recimo, staljinističko proglašavanje komunizma Ustavom 1936. godine. Ili, takvi su primjeri i estradna militantnost kulturne revolucije u Kini, u kojoj je siromaštvo uzdizano na pije-destal konačnog cilja i polpotovski komunizam masakra u Kambodži.

Epoha socijalističkih preobražaja ne može se vremenski skratiti voljom države i upravljačkog aparata, već samo sa-zrijevanjem proizvodnih snaga umnog i fizičkog rada i ukla-njanjem okova koje im nameću odnosi proizvodnje na kapi-talskoj osnovi i etatističkom i tehnobirokratskom monopolu. Pandan takvom državno-birokratskom mjeranju vremena i epohe, koje je oličeno, recimo, i sintagmama »ranog komu-nizma« i »razvijenog« i »zrelog socijalizma« predstavlja i zamjenjivanje osnovnih socijalističkih i komunističkih po-stulata ciljevima tipično građanske »modernizacije« i »civi-lizacijskog pomaka«, ulaženja u postindustrijsko ili inova-tivno i informatičko društvo same po sebi, a bez obzira da li se dokida epohalna komanda kapitala nad radom i da li se postiže ekonomsko oslobođenje rada. Prevladavanje siro-vog industrijalizma je nužnost i neizbježnost, a bit će utoliko konkretnije i brže ukoliko se socijalizam bude brže oslobađao ideolgije teške industrije, koja je uobličena pogrešnim tu-mačenjem prvog odjeljka iz Marxove sheme reprodukcije i ukoliko u proizvodne odnose koje razvija ugradi interes i motivaciju za kreiranje i primjenu novih tehnologija. Či-njenica da je poznati stroj za predenje »Jenny«, opisan u *Kapitalu*, na špicama suvremene proizvodnje već zamijenjen čipom sa znakom »Apple« nije nikakva garancija većih ljud-skih sloboda, više demokracije, manje rata, ljudskog odnosa prema prirodi i prirodnih odnosa među ljudima. Socijalizam se može konačno afirmirati samo većom sposobnošću da rješava probleme epohe i samo širenjem prostora ljudske kreativnosti i slobode, kao i većom i boljom produkcijom materijalnih i duhovnih dobara koja čovjeka ne svodi tek na postvareno i puko potrošačko biće.

Danas se proizvodnja roba u svijetu približava onoj granici kada se više proizvode sredstva uništavanja i raz-a-ranja, da bi se očuvali odnosi eksploatacije i na kapitalu zasnovano prisvajanje prirode, nego što se proizvodi za bolji i bogatiji život. Troškovi naoružanja i pogona za zaštitu od

posljedica prljave industrije sve su veći, a ulaganja u programe života sve manji. Možda preuranjeno, ali anticipatorski genijalno, Lenjin je pisao da je »razvoj kapitalizma došao dotle da je proizvodnja robe, mada nastavlja da vlada i da se smatra temeljem ekonomije, u stvari već podrivena. Najveći dio dobiti ide 'genijima' finansijskih mahinacija«. Zar najava potresa svjetskog finansijskog sistema i mnogo veći interes za finansijskim kapitalom, a sve manji za investicijama, ne govori o nadolasku još jednog kriznog ciklusa u kapitalistički uređenoj svjetskoj ekonomiji koji može potresti čitav svijet i siromašnu većinu još više osiromašiti.

Obje spomenute tendencije, i ona teritorijalizacije socijalizma i institucionalizacije radničkog pokreta i ona vremenske redukcije socijalizma, postoje, dakako, i kod nas. Zajedno dovode do krize socijalističkog samoupravljanja, a o čemu u ovoj prilici nećemo pobliže govoriti. To samo konstatiramo u kontekstu činjenice da razvoj socijalizma u našoj zemlji, iako ima svoje specifičnosti, nije izoliran u odnosu na razvoj socijalizma na epohalnom planu, već je, naprotiv, sekvenca univerzalnih tendencija.

Dodajmo tek to da je zahtjev za prerastanjem partije u savez komunista, što je kao važan cilj naznačeno i u Programu SKJ, uvjet njegove progresivnosti. Zadržavanje sprege Saveza komunista Jugoslavije sa etatizmom i tendencija njegovog pretvaranja u partiju poretka, umjesto da se potvrđuje kao savez radničkog pokreta, vodi ga, danas i ovdje, i do ivice stvarnih sukoba s radničkom klasom. Povijesno je moguće, da u našim prilikama, a ako bi se nastavili disolucioni procesi u društvu, Savez komunista, koji još uvijek djeluje i kao klasična politička partija u jednopartijskom sistemu, mada unutar širokog fronta socijalističkih snaga, proigra svoju avangardnu ulogu upravo time što će sve više postajati zarobljenik partikularnih etatističkih i lažnih nacionalnih interesa, umjesto da se i dalje dokazuje, kao što je to činio u svim zvjezdanim trenucima naše revolucije, u službi jedinstvenih interesa radničke klase i svih naših naroda i narodnosti. Najzad bi se moglo dogoditi da se on razgradi faktično u više partija po logici etatističko-nacionalnih zatvaranja u Jugoslaviji. Štoviše, apsurdni pravac kretanja, suprotan onome koji izražava ekspanziju proizvodnih snaga, mogao bi voditi čak i ideologiji i praksi »zaokruženog« socijalizma i u svakoj općini. Jedine brane takvoj povijesnoj

regresiji mogu biti odvajanje Saveza komunista Jugoslavije od etatizma i ujedno nadvladavanje decentraliziranog birokratizma i samoupravno povezivanje proizvođača, koji će istupati kao robni proizvođači na jedinstvenom jugoslaven-skom tržištu, a da to tržište opet bude otvoreno prema svjet-skom tržištu. Sve su brojniji primjeri gubitka povijesne dimenzije samoupravljanja u ime opsluživanja trenutne vlasti.

Napomenimo ovdje posebno i to, da se strategija iz-mjene strukture proizvodnih snaga u Jugoslaviji ne može provesti bez transformacije ideologije i prakse industri-jalizma kao osnove prethodnog razvojnog perioda. Nikakva ekonomska politika u uvjetima rastuće ekonomske krize nema šanse da osigura takve promjene, sve dok je dru-štvena moć podijeljena i koncentrirana na sadašnji način. Investicije, znanje, cirkulacija roba, opseg tržišta neće biti u funkciji proizvodne ekspanzije nego teritorijalne etati-stički dirigitirane kontrakcije. Ogromna vanjska zaduživanja, investicije, monetarna politika, transformacija privredne strukture unaprijed su svedeni na funkciju učvršćivanja vladajućih tehnobirokratskih odnosa, umjesto da vode raz-voju proizvodnih snaga i oslobođenju rada. Sve veće zaoštra-vanje suprotnosti proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa dovodi do skraćanja vremena važenja svakog konkretnog poteza privredne politike, po pukoj pragmatičnoj logici pre-življavanja. Sve to vodi konačnom sučeljavanju i sa suštinom krize, jer kvantitativan rast svih teškoća prelazi u novi kvalitet, a dominirajući raspored društvene moći, s jedne strane, te znanja i društvenog rada, s druge strane, pred-stavlja liniju klasnog razgraničenja koje određuje i domete promjena. Kada bi bila i najgenijalnija, ekonomska politika nužno dobija u provedbi značenja koja su određena techno-birokratskim interesima. Time se sve više povećava jaz iz-među proklamiranog i stvarnog, a sve više se prepoznaju i ljudi sa dvostrukim moralom. U tom smislu i za naše da-našnje prilike vrijedi svojedobno Lenjinovo upozorenje da »osobe koje pod politikom podrazumijevaju sitne trikove koji katkad graniče s podvalom moraju naići na najodlučnije odbacivanje«. Odmah u produžetku takvog upozorenja Le-njin je ispisao rečenicu: »Klase ne mogu biti prevarene«. Zar to također ne zvuči poučno za nas danas i naše aktuelne društvene i političke prilike?

No vratimo se, na kraju, općim pitanjima sudbine socijalizma na svjetskom planu. Pritješnjen snagom kapitalodnosa, a na osnovu marksističke spoznaje da doista nije samostalna društveno-ekonomska formacija i da nema vlastite zakone reprodukcije, već na sebi nosi biljege društva iz kojeg proizlazi i koje hoće da prevlada, socijalizam se dosad zatvarao u nacionalne i eventualno regionalno-blokovske granice i štitio sveopćim državno-vlasničkim monopolom u reguliranju uvjeta proizvodnje, razmjene i raspodjele, žmireći na zakon vrijednosti kao epohalni zakon kojemu se ne može izmaći sve do stupanja na prag asocijacije slobodnih proizvođača. Iz toga su proizišle i mnoge redukcije socijalizma u proteklih sedam desetljeća njegovog postojanja, kao društva u nastajanju i razvoju, mnoge njegove rigidnosti na ekonomskom, političkom i kulturnom planu, kao i mnoge dogme i zablude, kojih se, usprkos teškim iskušenjima i očiglednoj sve većoj nemoći i istrošenosti etatističkih rješenja i voluntarističkog dekretizma, još uvijek teško oslobađa. Opipljiva motivacija proizvođača materijalnih i duhovnih dobara, njihovo pravo da, samoupravno povezani i udruženi, odlučuju o uvjetima i plodovima svog rada, kao i samostalnost privrednih subjekata i njihova odgovornost za proizvodnju i proizvode koja se verificira realizacijom na tržištu, jednom treba da nadomjesti etatističko planiranje, distribuciju, preuzimanje rizika, posredovanje i socijalizaciju gubitaka (a da država, dakako, ne bude lišena nužne kontrolne i organizatorske funkcije). Pretjeran strah i od privatnog vlasništva na sitnim sredstvima za proizvodnju, recimo u poljoprivredi, u sitnoj pratećoj i doradnoj industriji i u sektoru usluga, također je pridonosio da socijalizam dosad bude više društvo oskudice nego obilja. S druge strane, dotiranje mnogih vidova osobnog i društvenog standarda, pretjerana zaštićenost radnog mjesta i neekonomski kriterij zaposlenosti i zapošljavanja jačali su nemotiviranost, uravnilovku, pa i parazitizam pojedinca i čitavih društvenih slojeva.

»Zatvoreni« umjesto »otvorenog« socijalizma u ekonomici vodi državnoj i partijskoj kontroli ideja, kulture, nauke, slobode stvaralaštva, govora, pisanja, putovanja preko državnih granica, a nerijetko i unutar njih. Tako je dolazilo i još dolazi do mnogih restrikcija, pa i nepotrebnih mjera represija. Otvorena idejna i politička borba za stvaranje i

funkcioniranje javnog mišljenja, koje će biti doista socijalističko, a ne birokratski dekretirano i manipulirano, ali ni stvarano po zakonima »industrije svijesti« i paradne demokracije građanskog društva, neophodna je pretpostavka snaženja i afirmacije socijalizma posvuda, u svakoj zemlji i u epohalnim razmjerima.

O svemu tome snage socijalizma danas moraju povesti računa ako žele ne samo iskorijeniti momente konzervativizma, stagnacije, pa i regresije na tlu socijalizma, koje su danas evidentnije nego jučer, već i osigurati njegova mnogo veća nova dostignuća, mnogo veću afirmaciju i perspektivu istinski ljudske alternative. I za svakog borca za socijalizam i za svakog pripadnika društva, za radničku klasu i sve radne slojeve najvažnije je da mogu u svakidašnjem radu i životu stjecati »iskustva revolucije«, o kojima je svojedobno pisao Lenin.

Neka nam i sedamdeseta godišnjica Oktobra posluži kao pomoć za nova promišljanja i nova pregnuća radi što većeg, a konkretno-historijski mogućeg, ostvarivanja osnovnih socijalističkih ideala.

SUMMARY

OCTOBER REVOLUTION — INSPIRATION FOR NEW CONCEPTS IN THE REALIZATION OF FUNDAMENTAL SOCIALISTIC IDEALS

The October Revolution turned a new leaf in the book of history of mankind and moved the pendulum of history towards a perspective of communist society. The Revolution was the fruit of socialistic strivings, and of the existence and activities of the working class movement in Europe and the world. Born in 19th century, from the womb of the capitalistic manner of production, these strivings and movement directed themselves, in the spirit of the International, to destruction of class society system and towards creating the classless human society.

The socialistic revolution in Yugoslavia is one of those revolutions that became victorious in the wake of the Russian October, making its own substantial and far reaching contribution to the spreading and attainments of socialism in the world. Our revolution has shown, and in the best way indeed, that each revolutionary stirring and activity, each condensation of real social transformations, actualizes Lenin's thoughts concerning the interconnection between the theory and practice, and his point that there

do not exist uniform methods of revolutionary struggle or eternal ready-made solutions in the struggle for socialism and in the socialistic practice itself.

The conceptual and political struggle for creation and functioning of such public opinion that will not be made by bureaucratic decree or manipulated by bureaucracy but should be profoundly socialistic, while at the same time not being created by the laws of the »industry of consciousness« and the ostentatious democracy of the bourgeois society — makes an indispensable precondition for the development of socialism in each country and in epochal framework.

This is to be taken care of by the socialistic forces if they want not only to eradicate weeds of conservatism, stagnation, and even retrogression, from the soil of socialism, but also to ensure its much greater attainments, its much greater reputation, and the perspective of a profoundly human alternative.

RESUME

LA REVOLUTION D'OCTOBRE — SOURCE D'INSPIRATION POUR DE NOUVELLES PENSTLLES ET ENTERPRISES EN VUE DE LA REALISATION DES IDEAUX DU SOCIALISME

La révolution d'octobre a marqué une nouvelle page de l'histoire de l'humanité et a fait tourner le pendule de cette histoire dans la perspective du communisme. Elle a résulté des aspirations vers le socialisme, de l'existence et de l'action du mouvement de la classe ouvrière en Europe et dans le monde, et qui — ces aspirations et ce mouvement — sont nés au XIXe siècle, dans le cadre du mode de production capitaliste, pour s'orienter, dans l'esprit de l'Internationale, vers l'abolition de la société divisée en classes et vers la création d'une communauté des hommes sans classes.

La révolution socialiste en Yougoslavie se range parmi les révolutions qui, dans notre époque, ont triomphé, suivant les traces de la révolution d'octobre russe, faisant sa propre contribution de grande portée à la propagation et aux acquisitions du socialisme dans le monde. Notre révolution a témoigné, de la meilleure façon possible, que chaque mouvement et chaque geste révolutionnaire, chaque accélération des transformations sociales réelles rendent actuelle l'idée de Lenin de la liaison entre la théorie et la pratique, et du fait qu'il n'existe pas des méthodes uniformes de lutte révolutionnaire non plus que des solutions données une fois pour toute dans la lutte pour le socialisme et dans la pratique socialiste même.

La lutte idéelle et politique réalisée pour la création et le fonctionnement de l'opinion publique qui sera en vérité socialiste et non pas imposée par décrets bureaucratiques et manipulée, non plus que régie par les lois de l'»industrie de la conscience« et la démocratie pompeuse de la société bourgeoise, constitue le préalable indispensable de développement et du socialisme dans chaque pays et pour toute une époque.

C'est de celà que les forces du socialisme doivent tenir compte aujourd'hui si elles souhaitent non seulement éliminer le conservatisme, la stagnation, voire la régression sur le sol du socialisme, mais aussi bien assurer à ce dernier de nouvelles et plus grandes acquisitions, une affirmation plus sûre et sa perspective d'alternative réellement humaine.

РЕЗЮМЕ

ОКТАБРЬСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ — ВДОХНОВЕНИЕ ДЛЯ НОВЫХ РАЗМЫШЛЕНИЙ И НАЧИНАНИЙ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ОСНОВНЫХ ИДЕАЛОВ СОЦИАЛИЗМА

С Октябрьской революцией открыта новая страница в истории человечества и маятник этой же истории продвинулся в сторону перспективы коммунистического общества. Она была результатом социалистических устремлений, существования и деятельности движения рабочего класса в Европе и во всем мире, которые — эти устремления и это движение — родиться в XIX веке на лоне капиталистического способа производства, чтобы в духе Интернационала направились к разрушению общества, разделенного на классы и к созданию бесклассового человеческого сообщества.

Социалистическая революция в Югославии относится к числу тех революций, которые в нашу эпоху победили вслед за русским Октябрем и внесли свой собственный большой и далеко идущий в распространение и достижения социализма во всем мире. Наша революция лучшим способом подтвердила, что любые революционные волнения и деятельность, любое ступение истинных общественных преобразований актуализируют ленинские мысли о связи теории и практики и о том, что нету однообразных методов революционной борьбы и раз навсегда данных решений в борьбе за социализм и в самой социалистической практике. Открытая и политическая борьба за создание и функционирование общественного мнения, которые на самом деле будет социалистическим, а не бюрократически декретированным и манипулированным, но, чтобы также оно не создавалось по законам „промышленности сознания“ и парадной демократии гражданского общества, является необходимой предпосылкой укрепления и социализма в каждой стране и в эпохальных масштабах.

Силы социализма должны в настоящее время это глубоко учитывать, если желают не только искоренить моменты консерватизма, стагнации, даже и регрессивности в сфере социализма, но и обеспечить его гораздо большие достижения, гораздо большее подтверждение и перспективу истинно человеческой альтернативы.